

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 14 februari 1919 kl. 3 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 1, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande av en samverkan mellan stat och kommun för övertagande helt eller delvis av föräldrarnas skyldighet att bekosta skolmateriel åt barn i folk- och småskolor.

I ovanstående ämne ha inom andra kammaren under innevarande riksdag väckts följande motioner:

av herrar *Vennerström* och *Hage*, som i motionen nr 95 anhålla, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel;

av herr *Berggren m. fl.*, som i motionen nr 96 yrka, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel;

av herr *Eriksson* i Grängesberg *m. fl.*, som i motionen nr 198 föreslå, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 13 saml. 1 avd. 1 häft. (Nr 1).

Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, om, i vilken utsträckning, på vad sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel, samt till riksdagen inkomma med de förslag, som utredningen kan föranleda.

Utskottet.

Den fråga, som behandlas i förutnämnda motioner, har av såväl 1917 som 1918 års lagtima riksdagar varit föremål för prövning. Kamrarna ha emellertid hittills icke kunnat uppnå samstämmiga beslut i ärendet. Meningsskiljaktigheten har väsentligen bestått däri, att andra kammaren ansett, att kostnadsfri skolmateriel helt eller delvis borde tillhandahållas *alla* folkskolans lärjungar, under det att första kammaren av såväl principiella som ekonomiska skäl ansett det riktigare, att denna förmån komme endast verkligt behövande till del.

Årets motionärer ha givetvis icke kunnat underlåta att närmare ingå på dessa olika meningar och taga ställning till desamma. Herrar Vennerström och Hage i motionen nr 95 och herr Berggren i motionen nr 96 ställa sig därvid mera reservationsfritt på andra kammarens ståndpunkt, under det att herr Eriksson i Grängesberg m. fl. i motionen nr 198, med fullt behjärtande av andra kammarens betänkligheter, dock förordar en utredning på så bred grundval, att båda kamrarnas synpunkter komma till beaktande. Herr Eriksson yttrar härom bland annat följande:

»Från de nu anförda synpunkterna tyckes inte mycket vara att anmärka mot första kammarens hållning att vilja befria de mindre bemedlade föräldrarna och så låta de rika både betala sin del av de tack vare beslutet ökade skatterna och sina barns skolmateriel. Men andra kammaren fann, att mycket vägande betänkligheter kunde göras gällande mot den ståndpunkten. Först och främst är det svårt för att inte säga omöjligt även med allra bästa vilja och efter än så samvetsgrann prövning att kunna riktigt uppdraga gränsen mellan behövande och icke behövande lärjungar, i synnerhet som taxeringsuppgifterna ingalunda lämna en fullt tillfredsställande ledning för bedömandet av föräldrarnes ekonomiska ställning. Vidare skulle en sådan uppdelning av barnen i behövande och icke behövande kunna införa i skolan en föga tilltalande ekonomisk klasskillnad.

Till dessa av andra kammaren uttalade betänkligheter kunna läggas flera. Här må det emellertid vara nog med att hänvisa till det förhållandet, att åtskilliga kommuner beslutat, i vissa fall sedan många år tillbaka, att hålla skol-

barnen med fri skolmateriel. Detta gäller både lands- och stadskommuner (av de senare kunna nämnas som exempel Trollhättan och Malmö). Någon statistik över dessa kommuner finnes inte i skolöverstyrelsen, men det torde vara en undantagslös regel, att där sådant beslut en gång fattats, det sedan ej ens sättes ifråga, att man åter skall övergå till den gamla ordningen. Erfarenheterna av det här föreliggande förslaget genomförande tyckas således vara goda i de kommuner, där det tillämpats. Ett beslut i överensstämmelse med första kammarens ståndpunkt skulle då för dessa kommuner nödvändiggöra antingen ett frånträdande av den princip de funnit sig väl av i denna fråga, såvida de ville komma i åtnjutande av statsbidraget, eller också en lika besvärlig och ömtålig som från deras synpunkt alldeles onödig undersökning om föräldrarnas ekonomiska bärkraft.

Även om således skäl skulle kunna andragas för första kammarens ståndpunkt, förefaller det dock obestriddigt, att andra kammarens betänkligheter mot denna ståndpunkt inte utan vidare kunna avfärdas. Då båda kamrarna uttalat sig för en utredning i denna fråga, torde det således vara lämpligt att söka få den till stånd på en så bred grundval, att båda kamrarnas synpunkter vid utredningsarbetet komma till beaktande i den utsträckning de förtjäna. Detta vinnes, om i riksdagens skrivelse med anhållan om utredning varken förutsättes, att denna under alla förhållanden skall utmynna i förslag till befrielse för alla föräldrar eller begränsas att gälla endast vissa grupper av föräldrarna till barn i folk- och småskola.»

Vad de övriga motionärerna beträffar har herr Berggren i motivering till sin motion nr 96 anfört följande:

»Folkskolan har allt sedan sin tillkomst i vårt land varit obligatorisk för alla barn, som ej på annat sätt förvärvat kunskaper motsvarande dem folkskolan kan giva. Då därjämte kostnaderna för folkskolans undervisning lagts på det allmänna, på stat och kommun, hava statsmakterna erkänt det vara en samhällsangelägenhet att bereda alla barn det minimimått av kunskaper, folkskolan avser att bibringa.

Det synes då ej stå i överensstämmelse med denna princip, att en så avsevärd tunga som bekostande av skolmateriel skall läggas på föräldrarna, varigenom denna kostnad faller mycket ojämnt och ingalunda kommer att avvägas efter vars och ens bärkraft. Därigenom att den åsamkar de barnrika familjerna den största utgiften, kan man ju påstå, att den tvärtom hårdast drabbar dem, som hava den minsta bärkraften. Rättvisan kräver då, att denna beskattning liksom varje annan fördelas så rättvist som möjligt.

Men även för det lugna och jämna skolarbetet har denna fråga den

allra största betydelse. Då föräldrarna själva skola för sina barn bekosta erforderlig skolmateriel, händer det ofta, att veckor, ja månader förflyta, innan detta kunnat ske. Att ett sådant förhållande skall för skolarbetet vara högst hinderligt, ligger i öppen dag.

Givetvis kan invändas, att så väl statens som kommunens medel tagas i anspråk för så många olika ändamål, att man ej ytterligare bör belasta dem. Detta må vara sant. Här gäller det emellertid utgifter för ett statsintresse, vilka utgifter i alla fall måste bäras av statens eller kommunens medlemmar, och det bör då ligga i allas intresse, att de bli så rättvist som möjligt fördelade.»

Herrar Vennerström och Hage yttra i sin motion nr 95 bland annat:

»Ytligt, men också blott ytligt betraktad kan första kammarens ståndpunkt förefalla mycket rimlig och förnuftig. Mot densamma tala dock en rad vägande betänkligheter, särskilt av praktiskt slag, vilka böra tillmätas en utslagsgivande betydelse. Det ställer sig ofta mycket svårt att avgöra om en lärjunge är behövande eller icke behövande. Den kommunala myndighet, förmodligen skolrådet, som skulle ha sig förelagt att uppdraga den i många fall härfinna gränsen mellan bemedlade och mindre bemedlade, skulle komma i en rätt så kinkig och delikat belägenhet. Hos de föräldrar, som med rätt eller orätt ansåge sig orättvist behandlade, komme säkert att uppstå en avundsjuka och ett missnöje, som till förfång för det goda samförståndet mellan skolan och hemmen riktades in mot skolrådet och lärarna. Normerna för uppdelningen komme att bli olika i olika kommuner. I en del kommuner skulle gränsen dragas strängare, i andra mildare. För barnen skulle uppdelningen efter föräldrarnas förmögenhetsställning vara till olust och skada. Redan i skolans första klasser skulle den ekonomiska klasskillnaden draga upp en osympatisk linje mellan fattiga barn och rika barn. Painsamma känslor skulle med fog födas i de unga och mottagliga barnasinnena, när de lade märke till detta fattig- och klasstreck.»

Andra kammarens första tillfälliga utskott verkställde år 1917 en beräkning över föräldrarnas utgifter för skolmateriel till ett barn under hela skoltiden och kom därvid till ungefär följande belopp i en folkskola litt. E, den skoltyp, som på landsbygden vore den vanligaste: läseböcker (i småskolan) kronor 2: 50, läroböcker kronor 6: 50, förbrukningsmateriel kronor 12 eller tillsammans omkring 21 kronor. Utskottet framhöll, att dessa belopp beräknats under förutsättning, att skoldistriktet tillhandahöll läseböcker i den egentliga folkskolan, att böckerna så noga vårdades, att en bok av varje slag kunde användas under hela skoltiden, och att ingen

vårdslöshet med förbrukningsmaterielen ägde rum. Om, såsom ofta vore fallet, läraren lämnade barnen materielen till självkostnadspris och samma bok kunde användas av ett par syskon, vore det möjligt att något nedbringa denna kostnad, men å andra sidan torde det knappast lyckas att få alla barn att iakttaga så stor noggrannhet och sparsamhet, som här förutsattes, varför utgifterna för skolmateriel i många fall uppginge till ännu högre belopp. Likaledes vore kostnaderna något mindre i halvtidsläsande skolor, men däremot större i skolor i städer och industrisambhällen, vadan man torde kunna anse nyssnämnda belopp som ett medeltal. För en familj med stor barnskara kunde således utgifterna för endast skolmateriel uppgå till hundratals kronor.

Härav framgår, att ifrågavarande kostnader för ett par år sedan uppgingo till ingalunda obetydliga belopp, och på grund av penningvärdets fall äro naturligtvis dessa priser numera avsevärt stegrade. Enligt uppgifter, som utskottet inhämtat, har under de två senaste åren priset på skolmaterielen ökats med ungefär 125 procent, vilket innebär, att för varje skolbarn utgifterna till skolmateriel per år i medeltal uppgå till ungefär 8 kronor. För samtliga skolbarn i hela landet torde alltså ifrågavarande utgifter med nuvarande pris uppgå till omkring 5 1/2 miljoner kronor.

Såsom redan angivits beslutade första kammaren vid 1918 års riksdag att begära utredning angående beredande av fri skolmateriel åt barn av obemedlade eller mindre bemedlade föräldrar. Gent emot denna första kammarens ståndpunkt anförde andra kammarens första tillfälliga utskott, till vilket ärendet återremitterades, följande:

»Som av ovanstående framgår har första kammaren icke biträtt andra kammarens i ämnet fattade beslut utan ansett, att den skolmateriel, varom det här är fråga, visserligen borde kostnadsfritt tillhandahållas, men icke alla lärjungar utan endast sådana, som efter noggrann prövning befunnos verkligen vara i behov därav.

En sådan ståndpunkt kan måhända vid ett flyktigare betraktande förefalla rimlig och naturlig, men en närmare prövning ger dock vid handen, att mycket vägande betänkligheter kunna göras mot den samma. Först och främst är det svårt för att icke säga omöjligt även med allra bästa vilja och efter än så samvetsgrann prövning att kunna riktigt uppdraga gränsen mellan behövande och icke behövande lärjungar, i synnerhet som taxeringsuppgifterna ingalunda lämna en fullt tillfredsställande vägledning för bedömandet av föräldrarnas ekonomiska ställning. Detta har också av erfarenheten bekräftats. Vidare skulle en sådan uppdelning av barnen i behövande och icke behövande införa i skolan en föga tilltalande ekonomisk klassskillnad.»

Utskottet vidhåller även i år denna uppfattning. De, som äga praktisk erfarenhet av skolarbetet, veta allt för väl, huru svårt det merendels är att på ett fullt rättvist sätt uppdelna skolbarnen i behövande och icke behövande. Dessa svårigheter framträda redan nu påfallande tydligt vid olika tillfällen, t. ex. då det är fråga om kostnadsfri bespising eller tilldelning av kläder åt behövande skolbarn. Det är vanligen ytterst vanskligt att kunna fullgöra detta uppdrag så, att icke missnöje uppkommer hos föräldrarna till de barn, som icke ansetts böra komma i åtnjutande av dessa förmåner.

Härtill kommer, att många föräldrar, som verkligen vore i behov av detta understöd, skulle av ren ambitionskänsla avstå därifrån, i händelse det erhöles karaktären av något slags fattigunderstöd.

Vem skulle för övrigt verkställa den ifrågavarande uppdelningen av barnen? Skolrådet kunde väl härvidlag knappast mer än giva allmänna anvisningar, utan måste det bliva lärarens uppgift. Förutom det att läraren åtminstone i större skoldistrikt knappast kunde äga härför nödig personkännedom, komme han ofta råka i en sådan ställning till hemmen, att detta skulle menligt återverka på hans skolverksamhet i övrigt.

Det viktigaste skälet mot ett beslut i enlighet med första kammarens uppfattning anser dock utskottet alltjämt vara, att man därigenom skulle riskera att bland barnen få införd en klasskillnad, som ur uppfostrans synpunkt vore allt annat än önskvärd.

På grund av vad utskottet sålunda framhållit, får utskottet med anledning av förevarande motioner hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarna nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel.

Stockholm den 14 februari 1919.

På utskottets vägnar:

FRANS BERGGREN.

I slutbehandlingen av detta ärende ha deltagit: herrar *Berggren*, *Sköld*, *Andersson* i Stockholm, *Jungnell*, *Johansson* i Olstorp, *Bergström* i Högsön, *Jensen* och *Karisson* i Surte.